

Lähteet

- HAMILTON, HEIDI E. 2019: *Language, dementia and meaning making. Navigating challenges of cognition and face in everyday life*. London: Palgrave Macmillan.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseurauhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 13. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- PLEJERT, CHARLOTTA – LINDHOLM, CAMILLA – SCHRAUF, ROBERT W. 2017: *Multilingual interaction and dementia*. – Charlotta Plejert, Camilla Lindholm & Robert W. Schrauf (toim.), *Multilingual interaction and dementia* s. 1–22. Bristol: Multilingual Matters.
- TAINIO, LIISA 2001: *Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARVIMÄKI, ANNELI – HEIMONEN, SIRKKALIISA 2010: *Ikääntymisen, vanhuuden ja vanhusten palvelujen nykytila*. – Anneli Sarvimäki, Sirkkaliisa Heimonen & Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.), *Vanhuus ja haavoittuvuus* s. 17–18. Helsinki: Edita Prima.

Monimenetelmäistä tutkimusta nykykoulusta

Pilvi Heinonen & Ulla Karvonen (toim.): *Katso kuule koulua. Kehollisuus, materiaalisuus ja tekstit koulun vuorovaikutuksessa*. Tampere: Vastapaino 2022. 360 s. ISBN 978-951-768-979-3.

Pilvi Heinosen ja Ulla Karvosen toimittama artikkelikokoelma *Katso kuule koulua: Kehollisuus, materiaalisuus ja tekstit koulun vuorovaikutuksessa* tarjoaa uutta ja ajankohtaista näkökulmaa koulu- maailmaan. Monimenetelmäisen ja aiheiltaan monipuolisen teoksen punaisena lankana kulkee ajatus opiskelussa käytetyistä tiloista fyysisinä ympäristöinä, joissa verbaalisen toiminnan lisäksi keskeisessä roolissa ovat vuorovaikutuksen kehollisuus sekä erilaiset oppimateriaalit ja -välineet. Teoksen taustalla on käsitys pedagogisen vuorovaikutuksen keskeisyydestä sekä oppimisen että osallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta. Tutkimuskohteena ovat opetusteet aina varhaiskasvatuksesta ammatilliseen koulutukseen; suurin osa aineistoista on kuitenkin peruskoulusta. Teos koostuu

kolmesta osasta: Ensimmäisessä lähestytään luokkahuoneen kehollisia käytänteitä ja materiaalista ekologiaa multimodaalisen keskusteluanalyysin näkökulmasta. Toisen osion artikkeleita yhdistävät erityisesti tekstien tarkastelu oppimateriaaleina sekä kielitietoisuus ja sen kehittäminen. Kolmannessa osiossa kokeillaan ja yhdistellään metodeja uusilla tavoilla siten, että tutkija asettuu ulkopuolisen tarkkailijan lisäksi myös eläytyväksi kokijaksi.

Kuten Karvonen johdannossa toteaa, institutionaaliselta kasvatukselta odotetaan lasten ja nuorten kasvun kokonaisvaltaista tukemista ja heidän valmistamistaan tulevaisuuden haasteisiin. Kuitenkaan emme voi täysin tietää, millaisia nämä tulevaisuudessa vaaditut taidot lopulta ovat. Muuttuvassa maailmassa koulujärjestelmään silti kohdistuu julkisessa puheessa usein monenlaisia muutos- ja kehityspaineita. Esimerkiksi lukutaidon heikkeneminen ja nuorten kiinnostuksen puute lukemista kohtaan ovat toistuvia huolenaiheita. Teknolo-

gian käytön ja digitalisaation lisääntyminen sekä maahanmuuttajien määrän kasvu vaativat osaltaan koululta jonkinlaisia muutoksia vanhoihin käytänteisiin. Vastaako julkisesta muutospuheesta muodostuva, usein negatiivinen kuva koulun nykytilasta kuitenkin aina todellisuutta? Kokoelman artikkelit valaisevat kysymystä tarkastelemalla aitoja vuorovaikutustilanteita, joissa on näkyvillä monia ajankohtaisia teemoja, kuten luokan monikielisyys, sukupuoleen liittyvät kysymykset sekä robotiikka osana opetusta.

Kehollisuus ja oppimateriaalit luokahuonevuorovaikutuksessa

Ensimmäisen osan artikkelit pohjautuvat pääosin multimodaaliseen keskustelunanalyysiin, joka soveltuu hyvin luokahuoneen materiaalisen ekologian ja kehollisuuden tarkasteluun. Vaikka oppimateriaaleja sivutaan useissa luokahuonevuorovaikutuksen tutkimuksissa, niiden käyttö vuorovaikutuksessa ei ole juuri ollut tutkimuksen fokuksessa (ks. kuitenkin esim. Jakonen 2015; Matsumoto 2019). Tätä aukkoa teos täydentääkin omalta osaltaan ansiokkaasti: artikkeleissa käsitellään muun muassa esinekeskeisiä toimintajaksoja (ks. Tuncer & Haddington 2020) osana oppitunteja. Teoksessa on vahvasti esillä oppilaiden kehollinen toiminta vertaisharjoituksissa, ja aineistona on hyvin monen eri oppiaineen opetustilanteita aina kemiasta musiikkiin. Näin ollen teos tuokin uusia näkökulmia aiempaan luokahuonevuorovaikutusta käsittelevään tutkimukseen, jossa on tyypillisesti painotettu opettajajohtoisen toiminnan tarkastelua ja jonka aineistot ovat olleet – tutkijoiden taustasta johtuen – pääosin kielen oppitunneilta (ks. Gardner 2019). Teoksen tutkimuksissa näkyy, miten oppimista mahdollistavat tilanteet rakentuvat osana fyysiseen toimintaan perustuvia tai materiaaleihin suuntautuvia toimintajaksoja.

Osion aloittaa Susanna Jauhaisen, Antti Rajalan ja Lasse Lipposen artikkeli, jossa tutkitaan lohduttavaa kosketusta varhaiskasvatuksessa. Kosketus, esimerkiksi silittäminen tai syliin ottaminen, on keskeinen keino lohduttaa lasta. Artikkelissa havaitaan, että aikuisen reagointi lapsen mielipahaan perustuu hänen tulkintaansa itkun syystä: Kun syyksi tulkitaan kipu tai ikävä, itkuun vastataan aina lohduttavalla kosketuksella. Sen sijaan lapsen turhautumista seuraa usein sanallinen ohjaus tai kontrolloiva kosketus, ja lohdutus saattaa tulla viipeellä. Tutkijat huomauttavat, että kosketuksen merkitystä varhaiskasvatuksessa ja myöhemmässäkin ikävaiheessa tulisi huomioida enemmän. Opetussuunnitelmassa kosketusta ei juuri käsitellä, vaikka sillä on havaittu olevan myönteinen vaikutus lapsen hyvinvointiin (ks. tuoretta tutkimusta aiheesta teoksessa Tainio, Karvonen & Heinenon toim. 2023).

Osion toisessa artikkelissa Riitta Juonen ja Sara Routarinne tarkastelevat erästä luokahuoneen keskeistä tehtävyyttä: yhteisen tekstin tuottamista pari- tai ryhmätyönä. Aineisto on viidesluokkalaisten ympäristöopin tunnilta. Tutkimuksessa havaitaan, että oppilaat suuntautuvat tekstin tuottamiseen yhteisenä projektina ja osoittavat sitoutumista yhteiseen tehtävään. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että toisen kirjoittaman tekstin suoraa korjaamista pidetään oikeutettuna. Lisäksi oppilaat voivat ottaa kantaa tekstiin silloinkin, kun se edistyy odotuksenmukaisesti, ja tuoda näin esiin osallistajuuttaan.

Kreeta Niemen ja Teppo Jakosen tutkimuksessa lähestytään Bee-bot-alkeisrobotia moraalisen artefaktina osana pelillistä oppimistilannetta ensimmäisen luokan matematiikan tunnilla. Tutkimuksessa havaitaan, että oppilaat suhtautuvat robotin toimintaan ja sen käsittelyyn moraalisenä toimintana ja neuvottelevat siihen liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Esimerkiksi bottiin koskeminen

väärässä tilanteessa nähdään ”reilun pelin” vastaisena. Tilanteen pelillisuus motivoi ja osallistaa oppilaita pedagogisten tavoitteiden oppimisen ohessa.

Arja Piirainen-Marshin ja Leila Käänän artikkeli taas analysoi toiminnan ja esineiden ekologiaa ryhmätyötilanteissa. Oppituntikontekstiin kuuluu monenlaista esinekeskeistä fyysistä toimintaa, joka on usein tärkeää oppimisen kannalta. Näissä tilanteissa toimiminen edellyttää hienovaraista neuvottelua vuoroista, muiden toiminnan tarkkaa havainnointia ja oman vuoron oikeaa ajoittamista.

Osion viimeisessä artikkelissa Johanna Paalanen, Pilvi Heinonen ja Marjo Savijärvi käsittelevät lukion musiikintuntia, jolla kehollisuuden kokemus rakentuu äänentuottoharjoituksen myötä moniaistisesti. Tunti muodostaa pedagogisen kaaren, jonka aikana opettaja ohjaa opiskelijoita sekä subjektiiviseen oman kehon että intersubjektiiviseen jaetun kehollisen kokemuksen havainnointiin. Tutkimus osoittaa, että laulaminen on taito, jonka tekniikkaa voidaan opetella oppitunnilla hengitys- ja äänentuottoharjoitusten kautta. Keskeisenä pedagogisena keinona kehotietoisuuden rakentamisessa on saada opiskelijat vastaanottamaan keholisesti opettajan antama malli.

Tekstit ja kielitietoisuus

Toisessa osassa näkökulma on enemmän ainedidaktinen, ja osio tarjoaa tutkimustulosten lisäksi konkreettisia ideoita opetukseen. Menetelmiltään osio on moninainen, mutta artikkeleita yhdistää kielitietoisuuden tema, jota lähestytään pääosin erilaisten tekstien käytön tarkastelun kautta. Tekstit ovat usein luokkahuoneessa keskeisessä roolissa oppimateriaaleina, minkä lisäksi ne ovat myös materiaalisia artefakteja ja vuorovaikutuksen resursseja. Jokainen osion artikkeli lähestyy aihetta eri näkökulmasta: osiossa on esillä vuorovaikutuksen näkökulma, mutta huomiota

kiinnitetään myös diskursseihin ja kirjallisuuden lukemiseen osana opetusta.

Osion avaa Heini Lehtosen artikkeli, joka sijoittuu osion teemoista kielitietoisuuden alueelle. Lehtonen lähestyy teemaa luokan kielimaiseman ja monikielisyiden kautta. Vuorovaikutussosiolingvistiisessä tutkimuksessa tarkastellaan, millä tavalla kielen omistajuudesta neuvotellaan monikielisessä luokassa: kuka määrittelee, mitä kieliä luokassa kuuluu, ja kenellä on oikeus käyttää tiettyä kieltä? Tutkimuksen aineisto on kerätty Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hankkeen työpaikoissa, joiden tavoitteena on ollut tehdä näkyväksi koulujen monikielisyyttä, lisätä kielitietoisuutta ja kehittää menetelmiä limitäiskieleilyn eli eri kielet huomioon ottavien käytänteiden käyttöön opetuksessa. Artikkelissa esitetään, että eri kieliä tulee tuoda näkyväksi sisällyttämällä kielet mielekkääksi osaksi muuta pedagogista toimintaa, jotta niiden käyttöala laajenee luontevalla ja turvallisella tavalla. Vastentahtoinen kielitaidon esittely sen sijaan voi asettaa oppilaan kiusalliseen tilanteeseen.

Osion toisessa, sisällönanalyysiä ja keskustelunanalyysiä soveltavassa tutkimuksessa Jenni Marjokorpi tutkii aineistoa, jossa yhdeksäsluokkalaisten tarkastelevat uutisotsikoiden ja ingressien muotoja ja merkityksiä ”kielen ruumiinavaukseksi” nimetyssä harjoituksessa. Kielitietoisuutta lisäävä harjoitus ohjaa havainnoimaan kielellisiä rakenteita valintoina sekä toimii esimerkiksi kaiken aiemmin opitun kieliopin kertauksena. Harjoituksen onnistuminen vaatii kuitenkin onnistuakseen tarpeeksi taitoja, ja opettajan ohjaus voikin olla tarpeen harjoituksen aikana. Tutkimus osoittaa, että harjoitus ohjaa oppilaita kielentämään kieliopillista ajatteluaan, mistä on hyötyä oppilaille itselleen sekä muulle ryhmälle. Lisäksi harjoituksen tekeminen antaa opettajalle tietoa oppilaiden osaamisesta ja kehittämisen tarpeista.

Henri Satokangas ja Salla-Maaria Suuriniemi puolestaan fokuoivat käsitteiden

määrittämiseen eri aineiden oppikirjoissa. He tutkivat diskurssianalyttisesti, millaisia diskursseja kulttuurin, katso- muksen ja kielen käsitteiden määrittä- misessä aktivoituu. Oppikirjoissa erottuu sekä taksonomisoinnin diskurssi, joka esittää käsitteet itsestään selvinä kuvauk- sina maailman järjestymisestä, että prob- lematisoinnin diskurssi, jossa käsitteitä käsitellään moniäänisesti erilaisten mah- dollisten määritelmien kautta. Kirjoitta- jat esittävät, että erilaisten määritelmien pohdinta voi lisätä oppilaiden kielitietoi- suutta ja kehittää kriittistä ajattelua.

Osion viimeisessä artikkelissa Satu Grünthal ja Pirjo Hiidenmaa pohtivat fak- tan ja fiktion rajankäyntiä kirjallisuudessa. He tarkastelevat kyselyaineiston pohjalta tieto- ja kaunokirjallisuuden käyttöä mui- den kuin äidinkielen ja kirjallisuuden op- piaineiden opetuksessa. Tutkimuksessa käy ilmi, että esimerkiksi historian ja yh- teiskuntaopin sekä matemaattisten ainei- den opettajat kertovat hyödyntävänsä kir- jallisuutta osana opetusta jossakin mää- rin. Kuitenkaan lukutaidon kehittämistä ei nähdä osana näiden oppiaineiden sisäl- töjä. Kirjoittajat esittävät, että lukemisen tavoitteiden integroiminen eri oppiainei- siin voisikin auttaa kehittämään oppilai- den monilukutaitoa laajemmin.

Uudenlaista metodologiaa koulututkimukseen

Kolmas osio koostuu kahdesta artikke- lista, jotka toimivat kiinnostavina meto- dologisina avauksina. Tutkimuksia yh- distää tutkijan osallisuus havainnoijan li- säksi eläytyvänä kokijana tutkimusasetel- massa ja tutkimustekstissä. Penni Pietilän, Sirpa Lappalaisen ja Elina Lahelman tut- kimus ammattikoulun sähköasentajien äi- dinkielen tunnin esiintymisharjoituksesta yhdistää sukupuolen tarkasteluun kolmea eri viitekehystä: hegemonisen maskuli- nisuuden näkökulmaa, performatiivisuu- den teoriaa ja uusmateriaalisuutta. Näkö-

kulmien yhdistäminen paljastaa sekä he- gemonisen maskuliinisuuden toistamista että sen hienovaraista rikkomista oppitun- neilla. Uusmateriaalisuuteen liittyy tutki- jan mukanaoloon pohjautuva kokemus luokkahuoneen ilmapiiristä, jossa esiinty- mistä jännittävää opiskelijaa kannustetaan ja tuetaan kohti esiintymissuoritusta.

Kokoelman viimeisessä artikkelissa Ulla-Maija Salo tarkastelee koulua paik- kana itsekän koulumuistoihin eläytyen. Aineistona hän käyttää kirjoituskilpai- lun tekstejä, joissa kirjoittajat muistele- vat mieleenpainuneita opettajia. Essee- mäisessä artikkelissa nousee esiin kou- lumuistoihin liittyviä tunteita ja paikan tarkastelun metodologian pohdintaa ja teoretisointia. Teksti eroaa tyyliältään sel- västi teoksen muista artikkeleista. Poh- diskeleva ote ja filosofinen näkökulma sopii kuitenkin hyvin teoksen päätännöksi: kaikilla meillä on muistoja ja mielikuvia siitä, millainen paikka koulu on.

Lopuksi

Kokonaisuutena artikkelikokoelma an- taa monipuolisen kuvan kouluvuorovai- kutuksen tutkimuksesta ja siitä, millaista nykykoulu ja sen opetus voi olla. Moni- menetelmäisenä teos kiinnostanee monen alan asiantuntijoita, erityisesti eri alo- jen opettajia ja kielentutkijoita sekä näi- den alojen opiskelijoita. S2-luokkahuone- vuorovaikutuksen tutkijana koin teoksen ensimmäisen osion ja erityisesti luokka- huoneen kehollisuuden ja materiaalien resurssien käytön antoisana ja uusia virik- keitä tutkimukseeni antavana. Toisaalta myös myöhemmät artikkelit sekä niiden aiheet ja käytetyt menetelmät tarjosivat uusia, kiinnostavia näkökulmia esimer- kiksi siihen, miten vuorovaikutusaineis- toa voi lähestyä ja miten erilaisia meto- deja voi yhdistellä.

Teoksen perusteella koulu ei näyttäydy paikalleen jämähtäneenä instituutiona, vaan on pikemminkin ajassa kiinni. Ar-

tikkeleissa osoitetaankin vääräksi esimerkiksi käsitys siitä, että koulu olisi vain opettajajohtoista puurtamista, jonka pölyttyneet käytänteet eivät onnistuisi motivoimaan oppilaita. Oppilaat päinvastoin ovat usein vahvasti sitoutuneita tehtävien tekoon ja jopa kilpailevat osallistumisvuoroista. Tässä mielessä teos onkin rohkaisevaa luettavaa kaikille eri konteksteissa koulun ja koululaisten kanssa tekemisissä oleville.

KATRIINA RANTALA
etunimi.sukunimi@oulu.fi

Kirjoittaja on väitöskirjatutkija
Oulun yliopistossa.

Lähteet

- GARDNER, ROD 2019: Classroom interaction research. The state of the art. – *Research on Language and Social Interaction* 52 (3) s. 212–226.
- JAKONEN, TEPPO 2015: Handling knowledge. Using classroom materials to construct and interpret information requests. – *Journal of Pragmatics* 89 s. 100–112.
- MATSUMOTO, YUMI 2019: Material moments. Teacher and student use of materials in multilingual writing classroom interaction. – *The Modern Language Journal* 103 (1) s. 179–204.
- TAINIO, LIISA – KARVONEN, ULLA – HEINONEN, PILVI (toim.) 2023: *Koskettava koulu. Koskettaminen vuorovaikutuksessa ja pedagogisessa toiminnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- TUNCER, SYLVAINÉ – HADDINGTON, PENTTI 2020: Object transfers. An embodied resource to progress joint activities and build relative agency. – *Language in Society* 49 s. 61–87.
- GARDNER, ROD 2019: Classroom interaction research. The state of the art. – *Research*

Kalle Päätalon teosten äärellä

Maija Saviniemi (toim.): *Kalle Päätalo tutkijoiden silmin*. Tietolipas 271. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2022. 198 s. ISBN 978-951-858-434-9.

Kirjailija Kalle Päätalo on tunnettu runsaasta tuotannostaan, ja hänen teoksensa ovat olleet laajan lukijakunnan suosiossa vuosikymmenten ajan. Monet lukijat ovat löytäneet hänen tekstinsä ensimmäisestä teoksesta alkaen, mutta osa on tarttunut kirjoihin vasta myöhemmin. Päätalo ei ole jättänyt tutkijoitakaan kylmäksi, ja hänen tuotantonsa on viime vuosina ollut erityisesti Oulun yliopiston piirissä toimivien tutkijoiden kiinnostuksen kohteena. Oululaiset kollegat ovat innostuksellaan ja työllään saaneet myös muita kiinnostamaan Päätalon tuotannosta, meitäkin, jotka emme aiemmin ole tunteneet ve-

toa hänen teoksiinsa (ks. esim. Nuolijärvi 2019). Myös puheena oleva Tietolipas on varmasti omiaan herättämään lisää kiinnostusta perehtyä Päätalon tuotantoon.

Kalle Päätalosta on kirjoitettu lukuisia elämäkertoja (esim. Vehviläinen 1978; Marttinen 1995; Ylönen 2017; Heikkinen 2019), ja hän on itse eri yhteyksissä kertonut elämästään ja kirjoistaan (esim. Päätalo 1980). Päätalon tekstejä ovat aiemmin analysoineet sekä kielen- että kirjallisuudentutkijat, jotka opinnäytteissään ja artikkeleissaan ovat tarkastelleet teosten kielenkäyttöä ja vastaanottoa (esim. Ylönen 2013; Keskimaa 2013, 2018), mutta kirjailijan tuotanto on inspiroinut myös muiden alojen tutkijoita (ks. esim. Liukkonen toim. 1999). Laajan lukijakunnan keskuudessa, erityisesti Päätalon synnyinkunnassa Taivalkoskella, kiinnos-